

wat in deze studie ontbreekt —, en een betere kennis van de Nederlandse samenleving zullen meer licht kunnen werpen op veel wat hier impressionistisch is gesteld.

J. van Goor

J. Smits, *De Verenigde Nederlanden op zoek naar het oude Egypte (1580-1780)—de traditie gevolgd en gewogen* (Dissertatie Groningen; Culemborg: J. Smits (te verkrijgen bij boekhandel Boldingh, Markt 22, Culemborg), 1988, 310 blz., f42,50, ISBN 90 9002156 6).

De klassieke oudheid is gedurende eeuwen het paradigma geweest voor alle beoordeling van cultuurvormen. Die leidraad werd ook in de Nederlandse Republiek gevolgd. Maar vormde het Egypte van de farao's nu tevens een deel van deze oudheid? Enerzijds wel daar immers gedeelten van zijn mythologie en wereld der goden al tijdens die oudheid waren opgenomen in de Griekse en Romeinse erfenis, die men vol — soms huiverende — bewondering voor de Egyptische wijsheid en geleerdheid gedurende de renaissance doorgaf. Anderzijds bleef het feit bestaan, dat de humanisten — hoezeer ook belangstellend — er niet in slaagden het hiërogliefenschrift te ontcijferen en dus geen diepergaande kennis van de resterende Egyptische beschaving konden verwerven. Dit proefschrift behandelt de moeizame speurtocht die velen gedurende twee eeuwen in de Verenigde Nederlanden ondernamen om een beter inzicht te verwerven in de geschiedenis van het oude Egypte. Tussen 1578, toen Bernardus Paludanus het land aan de Nijl bezocht, en 1776-1778, de jaren waarin door toedoen van Cramerus een Nederlandse uitgave verscheen van het ruim veertig jaar oude maar vrijwel alle terreinen van de belangstelling beslaande reisverslag van de Anglicaanse bisschop Richard Pococke, hielden zij zich bezig met de mysterieuze monumenten en werden tevens aangetrokken door de aanwezige antiquiteiten van kleinere omvang.

Smits behandelt eerst de personen die naar Egypte reisden en de popularisatoren en geleerden die in de Republiek hun mededelingen in verhandelingen over het land gebruikten. Vele reizigers kwamen uit het gewest Holland en gemiddeld bleven zij niet lang in het land van bestemming. In het algemeen gezien kwam de studie van het oude Egypte vrij laat op gang en zette de verwerking van de gegevens lang door. Een belangrijke negatieve omstandigheid bij deze kennisvermeerdering was het ontbreken van een kerkelijk of vorstelijk mecenaat, dat de doelbewuste, gedreven en geleerde reiziger, zoals de buurlanden die kenden, hier tot een onbekende figuur maakte. Aanvankelijk waren de bezoeken aan Egypte en de getoonde interesse slechts bijzaak, want een egyptologische wetenschappelijke discipline bestond niet. Want pas in de achttiende eeuw begon meer begrip te ontstaan voor het eigene van het oude Egypte. Vaak gingen de Nederlanders dan ook te rade bij de in grote hoeveelheden voorradige buitenlandse meer specialistische beschrijvingen en wetenschappelijke reisverslagen. En naarmate de bekendheid met de Egyptische omstandigheden door al deze aandacht toenam begon men de betrekkelijkheid in te zien van de eigen christelijke en klassieke tradities, die elk op specifieke wijze afschuw en toch ook weer bewondering voor de faraonische cultuur hadden geuit. Er ontstond behoefte aan een grondige beschrijving, die door een oudheidkundige expeditie tot stand zou moeten worden gebracht.

De Republiek stond echter geheel buiten het voortgaand onderzoek ter plaatse, al drong via via het nodige door van de discussie in het buitenland waar bijvoorbeeld de hoofdsteden Memfis en Thebe zouden hebben gelegen. Zoals begrijpelijk is trokken verder vooral de pyramiden en

de obelisk de aandacht. De observatie daarvan en de speculatie over hun functie geschieden gedeeltelijk nog in het kader van wat de klassieke auteurs reeds hadden vermeld. Veelal bleven de eigen waarnemingen volgens de auteur beperkt en stereotiep van aard. In de achttiende eeuw begon men pyramide en obelisk naar vorm en functie duidelijk te onderscheiden. Toen trokken ook andere woestijngraven de aandacht, maar evenals met betrekking tot de obelisk, de sfinx en de tempels stonden de beschouwers hier eigenlijk onthand tegenover, daar de klassieke traditie hen verder in de steek liet. Tenslotte bespreekt Smits de belangstelling voor het verzamelen van antiquiteiten die velen naar Egypte dreef of ertoe bracht zich met de opgeleverde gegevens bezig te houden. De schrijver maakt hierbij weer het in zijn hele boek gehanteerde onderscheid tussen antiquarii, die als amateurs een globale kennis van de literatuur bezaten en eenvoudige waarnemingen van de oudheden en wel allereerst van de mummies ter plaatse voorop stelden, terwijl de historici door hun opleiding en eruditie een klassiek-wetenschappelijke benadering van het oude Egypte prefereerden. In vergelijking tot de andere landen van Europa verdween de antiquarius in de Republiek vrij snel uit het beeld. Volgens Smits kan men de eerste categorie vooral in de zeventiende en de tweede met name in de volgende eeuw vinden.

Hier wordt een boeiend hoofdstuk uit de cultuurgeschiedenis van het vroegmoderne Nederland en Europa geschreven. En toch, men mist een dimensie in het boek. De reden daarvan is het perspectief, dat de auteur heeft gekozen bij de behandeling van de stof. Hij bekijkt zijn gegevens namelijk vanuit de moderne egyptologie. De voorgeschiedenis daarvan wordt dan ook tot een langzame gang naar steeds grotere kennis en verwetenschappelijking van de methode. Maar doen wij de cultuur van die tijd wel recht als dit het uitgangspunt is? Heeft het zin afbeeldingen van bouwwerken wegens te grote fantasie van de makers te verwerpen (99,100) en regelmatig oude schrijvers te corrigeren waar zij onjuiste mededelingen doen? Was het filter van de oudheid waardoor de feiten werden bekeken slechts een hindernis voor het bereiken van de 'juiste' wetenschappelijke opvatting, die volgens Smits alleen door eigen waarneming tot stand kon komen (121)? In hoeverre was dat nu het wetenschappelijke ideaal van de zeventiende- en achttiende-eeuwse geleerden? Heeft het niet meer zin zich af te vragen waarom men de opvatting formuleerde die wij als 'misvatting' zouden kunnen zien? Er moet gezegd worden dat de auteur (zoals we boven zagen) zich wel heeft afgevraagd wat de contemporaine benamingen voor degenen, die zich met het verleden bezig hielden, betekenden. Maar ook daarbij speelt de tijdsafstand hem enigszins parten. Niet alleen hadden antiquarii (zo genoemd volgens de geldende contemporaine terminologie) wel degelijk dikwijls grote kennis van de oudheid die zij bij hun activiteiten lieten meespelen, maar ook namen zij in de zeventiende eeuw een andere positie in ten opzichte van de historici dan, globaal gesproken, in de volgende honderd jaar. De veranderde houding van de achttiende-eeuwers hing ook samen met een nauwelijks door de auteur aangeduide algemene wijziging in de kijk op het verleden. Deze kritische woorden duiden een zekere bij de lectuur ondervonden teleurstelling aan. We moeten evenwel de auteur dankbaar zijn, dat hij ons over deze onbekende materie een bijzonder rijk boek heeft verschaft, dat nog lang voor iedereen die de vroege geschiedenis van de belangstelling voor Egypte wil leren kennen alle gegevens kan leveren.

E. O. G. Haitsma Mulier

A. G. H. Bachrach en R. C. Collmer, ed., *Lodewijck Huygens. The English Journal 1651-1652* (Publications of the Sir Thomas Browne Institute, Leiden (werkgroep Engels-Nederlandse